

לקראת שבת

עיונים וביאורים, תשובות, דיונים והשקפה
בעניני פרשת השבוע

פרשת פקודי – שקלים

מחצית השקל של אש
מקרא אני דורש

גדר הנתיבת רמהצית השקל
חידושי סוגיות

„נעשה קודם לנשמע“
מכתבי תורה

שנה ב' א גליון לב (ב) חודש אדר ראשון א תשס"ה

יוצא לאור על ידי

איגוד תלמידי הישיבות העולמי

שקלים

בישעך

בשבח והודי' להשי"ת שמחים אנו להציע קדם רבנן ותלמידיהון, שוחרי התורה ולומדי', קובץ "לקראת שבת" (גליון לב (ב)), אשר אף הוא כקודמו אוצר בלום מתוך רבבות הדו"ת וביאורים מתורת נשיא ישראל ומנהיגו כקש"ת אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א.

ובכל פרשה יפרד לשלשה ראשים:

"מקרא אני דורש" – ביאור מה שהראה הקב"ה למשה מטבע של אש למחה"ש.

"חידושי סוגיות" – גדר הנתינה דמחצית השקל והמעם שצ"ל בבת אחת.

"מכתבי תורה" – ענין טעמי המצוות והשגת האדם בהן.

וזאת למודעי, שברוב המקומות לא הבאנו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן עברו הדברים עריכה קלה כו', ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שיש לו איזה הערה או שאלה בביאורים אלו, מוטב שיעיין במקורי הדברים, שם נתבארו הענינים באריכות ובמתיקות ובתוספת מ"מ וכו'.

תקוותינו שקובץ זה כקודמו יתקבל בחיבה בקרב ציבור מחבבי התורה, ויה"ר שע"י הוספה זו בלימוד התורה, נזכה בתוככי כלל ישראל לגאולה האמתית והשלמה ולבנין בית המקדש בעגלא דידן.

מערכת "לקראת שבת"

שע"י איגוד תלמידי הישיבות

כ"ה אדר א', ה'תשס"ה
ברוקלין, ניו-יורק

מקרא אני דורש

„זה יתנו גו' מחצית השקל“

(תשא ל, יג)

מחצית השקל של אש

א. עה"פ ז"ה יתנו גו' מחצית השקל" דרשו חז"ל (ירושלמי שקלים פ"א ה"ד):
אמר רבי מאיר, כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראהו
למשה ואמר לו זה יתנו כזה יתנו.

והנה מצינו בכ"מ שהראה הקב"ה למשה ענינים שנתקשה בהן (ראה מנחות
כט, א) – במעשה המנורה, במולד הלבנה, באיסור אכילת שרצים ועוד. אך בכל
מקומות אלו מבואר היטב הטעם שהוצרך הקב"ה להראות לו צורתן, מאחר שיש
בהם פרטי דינים קשים וסבוכים, וכמו עד"מ במנורה שצריך לידע ציור הכפתורים
ופרחים כו', ועד"ז במולד הלבנה שהוכרח להכיר "באיזו שיעור תראה ותהי' ראוי'
לקדש" (רש"י בא יב, ב) וכו'.

אבל בנדרין דידן – אי"מ כלל הטעם שהוציא הקב"ה מטבע של אש והראהו
למשה, דהא שיעור המטבע דמחצית השקל הי' ידוע היטב בימים ההם, ולא הי'
בוזה שום קושי כלל!

והנה התוס' במנחות (שם ד"ה שלשה) הקשו, אמאי לא הזכיר הש"ס
מחה"ש בין שאר הענינים שנתקשה בהם משה, וכ' לתרץ בזה"ל: דלא שייך התם
נתקשה, אלא משום דלא הוה ידע בשום ענין אם לא הי' מראהו, עכ"ל. וזה תימה,
דאפי' נימא דלא ידע משה השיעור דמחה"ש – למה לא הודיע לו הקב"ה בדיבור
שיעור המטבע ומשקלה?

עוד צריך להביין: מפני מה לא הראהו הקב"ה מטבע דמחה"ש של כסף, כ"א

הוציא מתחת כסא כבודו מטבע של אש דוקא, והא קיי"ל דלא עביד קוב"ה ניסא למגנא?

ב. והביאור בזה:

במצות מכה"ש מצינו חידוש דין, אשר אינו ענין ממוני, וא"א לצאת ידי חובת המצוה בנתינת שוה כסף וכיו"ב, כ"א צ"ל נתינה בבת אחת ובמטבע אחת

גדר המצוה הוא בהחפצא דמטבע מחצית השקל ולא בשוויות שלו, שהרי טעם מצוה זו הוא שיתן איש "כופר נפשו", וקיי"ל דאין כפרה לחצאין

דוקא. ומבואר בדברי האחרונים דגדר מצוה זו הוא בהחפצא דמטבע מכה"ש ולא בשוויות שלו, כיון דטעם מצוה זו הוא שיתן איש "כופר נפשו", וקיי"ל דאין כפרה לחצאין (ביאור כ"ז בארוכה - ראה להלן בחידושי סוגיות).

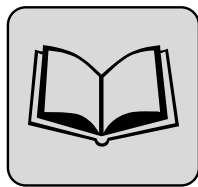
וחידוש זה גילה הקב"ה למשה ע"י שהראהו מטבע של אש דוקא. דהנה ענין

האש חלוק הוא משאר יסודות החומר בעולם, שאין להעריך מדתו ע"פ הכמות או הערך שלו, אלא עיקר מציאותו היא בעצם קיומו, דהלא אף מעט אש מתפשט והולך בכל העולם כולו.

וכדי לבאר גדר מצוה זו הוציא הקב"ה מטבע של אש מתחת כסא כבודו, להורות אשר באמת המטבע שיתנו ישראל לכופר נפשם אינו שיעור (ומשקל) של כסף [ורק דיש בזה תנאי צדדי, שצ"ל בצורת מטבע], אלא דעיקר חיוב נתינה זו היא בהחפצא דהמטבע, ונעשה מקיים המצוה כנותן מטבע של אש.

וזהו כוונת דברי התוס' "דלא שייך התם נתקשה, אלא משום דלא הוה ידע בשום ענין אם לא הי' מראהו": דבאמת לא נתקשה משה כלל בפרטי מצות מחצית השקל, וצורת המטבע ומשקלה היו ידועים לו היטב מקודם; אלא דאילו לא הראהו הקב"ה מטבע של אש, לא הי' משיג גדר כללות המצוה וענינה, אשר אינה נתינת שיעור ומשקל של כסף. כ"א "כזה יתנו" - מטבע של אש.

חידושי סוגיות

גדר הנתניה דמחצית השקל – נשימת הרמב"ם

הרמב"ם בסהמ"צ הביא ב' הפסוקים דפרשתנו כמקור למצות מחצית השקל, וצ"ב הצורך בשניהם. לקמן מבאר רבינו בארוכה דב' דינים הם – שתהא הנתניה בבת אחת ושיהי' ע"י מטבע דמחה"ש, ומוכיח דנחלקו רש"י והרמב"ם בגדר דין הקרבן והכפרה שבוה, ועפ"ז מתיישב היטב ל' הרמב"ם

השקל כתוב דווקא בפסוק זה - "זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל" (משא"כ בפסוק "ונתנו איש כופר נפשו" לא נזכר אודות עצם המצוה של נתינת מחצית השקל, אלא שאם "תשא את ראש בני"י אז "ונתנו" "כופר נפשו", כדי ש"לא יהי' בהם נגף בפקוד אותם").

מקשה על הרמב"ם
שהביא ב' מקורות לדין מחה"ש

א. בספר המצות מ"ע קעא (במצות נתינת מחצית השקל) כתב הרמב"ם: הצווי שנצטוינו ליתן מחצית השקל בכל שנה והוא אמרו יתעלה ונתנו איש כפר נפשו ואמר' זה יתנו'.

ולכאורה קשה: למה לו להביא ב' הפסוקים ואינו מסתפק בהפסוק זה יתנו? ובפרט דהציווי על נתינת מחצית

מבאר הטעם דמחה"ש צריך ליתן בפעם א', ותולה בזה מצי' רש"י והרמב"ם

ב. והביאור בזה: במצוות נתינת מחצית השקל ישנם שני דינים: (א) שיהיה בנתניה בפעם אחת, וכפסק הרמב"ם⁶ "ואינו נותנו בפעמים רבות

1. תשא ל' יב.

2. שם, יג.

3. כ"ה בהעקת קאפה. ובסהמ"צ שלפנינו "ואמרו זה יתנו כל העובר על הפקודים מתן עשרים וגו'" עירוב ב' הפסוקים (יג-יד).

ובהעקת העליר ליתא "מתן עשרים וגו'".

4. משא"כ בכו"כ מקומות בסהמ"צ שמביא יותר מפסוק אחד כותב "וכבר נכפל זה הציווי" (וכיו"ב ומביא הנאמר במק"א. משא"כ כאן. ואפי' אם רוצה להביא ב' הפסוקים הו"ל להביאו זה אחר זה ולא להפסיק "ואמרו" (ואמרו). כאילו

שזהו עוד ענין. וראה ברכות ומכות בסופן (ועוד) "מאי ואומר".

5. ורק כתוב זה הביא במנין המצות שבריש ספר היד ובפיה"מ ריש שקלים. וראה תוי"ט שקלים פ"א מ"ד: "ולדברי הרב שכתב כו'".

6. ריש הל' שקלים.

וי"ל שנחלקו בזה רש"י והרמב"ם: רש"י מפרש¹² "ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם שהקרבתם לכפרה הם באים", שבתרומת מחצית השקל כתיב "לכפר על נפשותיכם" – לשון רבים, דהיינו כפרה על הצבור, להיות שבמחצית השקל משתמשים לקרבנות צבור שהענין שלהם הוא כפרה¹³.

אבל הרמב"ם לומד המצוה (כנ"ל) מהפסוק "ונתנו איש כופר נפשו" שכתוב בל' יחיד, ולא קאי על הכפרה של קרבנות צבור, אלא שיש לזה דין "קרבן בפני עצמו"¹⁴ – הנתינה גופא היא גדר כפרה¹⁵.

וי"ל שמטעם זה מצינו חילוק נוסף בין רש"י להרמב"ם: לדעת רש"י¹⁶ צריך לכיין בעת נתינת מחצית השקל שהוא ניתן בשביל קרבנות צבור; אבל

היום מעט ולמחר מעט אלא נותנו כולו כאחת בפעם אחת". (ב) צריך ליתן מטבע של "מחצית השקל כסף"¹⁷ (ופשיטא לא שוה כסף בשוויו של מחצית השקל¹⁸).

ובענין פסק הרמב"ם שצריך ליתן בפעם אחת, מבאר הגאון בעל הצפנת פענח¹⁹ הטעם לזה, דלנתינת מחצית השקל יש דין קרבן והוא בגדר כפרה, ובכפרה לא מהני נתינה לחצאין (וכמ"ש בגמרא²⁰ בנוגע לגזל הגר "החזירו (לכהן) חצאין לא יצא מאי טעמא אשם קריי רחמנא").

והנה ענין הקרבן והכפרה שבמחצית השקל יש לפרש בב' אופנים: (א) גדר הכפרה של מחצית השקל הוא בזה שמהם נקנים קרבנות צבור במשך השנה שהם לכפרה²¹; (ב) עצם נתינת מחצית השקל הוא ענין של כפרה – קרבן יחיד.

12. תשא ל, טו. ועד"ז בפרש"י מגילה כט, ב (ד"ה שלש). וראה חוקוני שם פסוק יב.

13. ראה גם תוספתא שקלים פ"א, ב. וצע"ק במ"ש בצפע"נ השלמה שם "ולכך מבואר בתוספתא ספ"א דשקלים דיש עליהם שם כפרה" בהמשך למש"כ "יש עליו שם קרבן בפ"ע". וראה צפע"נ הל' שקלים פ"א ה"ט.

14. לשון הצפע"נ בהשלמה שם.

15. ולכאורה כן משמע גם ממ"ש הרמב"ן ריש פרשת תשא (פסוק יב) באמצע דבריו: ומ"מ אין אדם רשאי לפחות וליתן פחות מחצי סלע בין יחיד בין רבים. כי אין כופר הנפש פחות מכן כדכתיב זה יתנו גו'. אבל בסוף דבריו כתב: שכל הצריך כפרה שהגיע לכלל חיוב המצות יביא מחצית השקל אחד לקרבנות. (וראה רא"ם שם בפרש"י). וראה שקלים פ"ב סה"ג. תנחומא תשא יוד, ובכ"מ.

16. ד"ה לרבות (מנחות נב, א) הובא בצפע"נ השלמה שם.

7. לשון הרמב"ם שם. ובהלכה ה': מחה"ש זו מצותה שיתן מחצית מטבע של אותו הזמן כו'. וראה שם ה"ו ובפיה"מ להרמב"ם בכורות פ"ח מ"ח: מחצית השקל שהוא צריך להיות כסף צרוף עשוי מטבעי כמו שנתבאר בשקלים. ובפרש"י בכורות שם מט, ב במשנה: "אין מביאין שם אלא מטבע של חצי שקלים". ובשו"ת הריב"ש סי' סו: וכן ה"ו לו לתת מחצית השקל במטבע כסף בעינו. אבל יש סוברין שאפשר ליתן גם פרוטות - ראה חינוך מצוה קה. ובמנ"ח שם סוסק"א. ועוד.

8. משנה בכורות שם.
9. השלמה ג, א ואילך. וראה צפע"נ לרמב"ם ריש הל' שקלים.
10. ב"ק קי, א וברש"י. "ושם דף מ' ע"א גבי כופר" (צפע"נ שם).
11. ראה שבועות בתחלתה.

* כ"ה בהעקת קאפת, ולפנינו: כסף מוזק מצויר מטבע.

עפ"ז מחדש דשני דינים הם במחה"ש,
ובזה מיישב ל' הרמב"ם

ג. עפ"ז מובן הטעם שהרמב"ם מביא
בסהמ"צ שני הפסוקים הנ"ל, מפני
שמכל אחד מהם לומדים גדר מיוחד
במצות נתינת מחצית השקל: מפסוק
"ונתנו איש כופר נפשו" לומד שנתנית
מחצית השקל הוא ענין של כפרה ע"ד
קרבן. ומפסוק "זה יתנו" – שלשון "זה"
מורה על נתינת דבר אחד – שאין
נותנים אותו בסכום וצירוף של עשרה
גרה (נפרדות) (ובמילא יש מקום לומר
שיכולים ליתן אותם גם לא בפעם
אחת), אלא בתור מצית השקל אחד –
(בלשון הצפע"נ²¹: "שיעור העצמי" ולא
"שיעור מצטרף").

ומזה יוצאים שני דינים: דין
בהנתינה בשייכות להגברא ודין
בהחפצא של מחצית השקל: מ"ונתנו
איש כופר נפשו" יודעים²² דין בהגברא

מהרמב"ם משמע שזהו ענין בפני עצמו,
וכדמוכח מזה שבפרק ראשון מהלכות
שקלים כותב רק אודות המצוה ואופן
נתינת מחצית השקל (ואינו אומר
שמכיון שצריך להקריב קרבנות הצבור
מתרומה חדשה, על כן¹⁷ "מ"ע מה"ת
ליתן כל איש ישראל מחצית השקל בכל
שנה ושנה". ועוד יותר – אינו מזכיר
כלל שבמחצית השקל קונים קרבנות
צבור¹⁸), וגם בפ"ד הוא מתחיל בסגנון
של ענין בפני עצמו חדש לגמרי¹⁹:
תרומת הלשכה מה יעשה בה, לוקחין
ממנה תמידין של כל יום והמוספין וכל
קרבנות הצבור כו'. ז.א. שבעצם נתינת
מחצית השקל אינו נוגע שהוא בשביל
קרבנות צבור (אלא שהוא דין קרבן
וכפרה בפ"ע) וזה שבפועל קונים
קרבנות צבור מתרומת הלשכה (מחצית
השקל) הוא ענין מיוחד בפ"ע²⁰.

17. ראה מגילה כט, ב. וש"נ. שקלים פ"א ה"א.
וראה ר"ן מגילה שם ד"ה מאי פרשת שקלים רב
אמר. וראה ל' המאירי יש שקלים (והמשנה
הראשונה) "פירוש כבר ידעת כו".

18. גם לא בה"ט שם שכ"ב באדר משמיעין
על השקלים כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית
השקל שלו ויהי עתיד ליתן כו" (וגם אינו מוסיף
למקדש. ראה ל' ר"ח מגילה שם). ובפיהמ"ש ריש
מס' שקלים: ופירוש משמיעין מכריזין עליהם
שיכינו בני אדם שקליהם כדי שתהי' תרומת
הלשכה בזמנה כלומר בר"ח ניסן כו'.

19. אף שיש לומר שתפס לשון המשנה רפ"ד
בשקלים.

20. עפ"ז (אם שקלים היא מצוה בפ"ע או
בשביל הקרבנות) יש לבאר לכאורה מחלוקת רב
ושמואל (מגילה כט, ב) אם פרשת שקלים הוא
צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני
לחמי. או "כי תשא". ועיי"ש בקושיית הגמרא:
בשלמא למ"ד כי תשא כו'. וראה ר"ן שם. אבל
לפי תירוץ הגמרא שם טעמא מאי כד' טבי

(ראה פרש"י שם) וכן בהמשך הגמרא יש לדחות
דאינו שייך לזה. וראה צפע"ג השלמה שם
ואכ"מ.

21. צפע"ג הלכות תשובה פ"ב ומציין "עי'
מש"כ פ"א מהל' שקלים". וראה בהנסמן בהערה
24.

22. בקרית ספר ריש הלכות שקלים: ואינו
נותנו מעט אלא כולו כאחד בפעם אחד דכתיב
לא ימעט ממחצית השקל דאי למימר שיתן חצי
שקל הוא סגי לכתוב יתן חצי שקל וקאמר לא
ימעט דרוצה לומר אפילו בנתינה לא ימעט
ממחצית שקל (וראה ע"ז נחל קדומים להחיד"א
פרשת תשא עה"פ).

אבל אף שהרמב"ם ריש הלכות שקלים הביא
הכתוב "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט גו"
הרי הביאו ע"ז ד"אפילו עני המתפרנס מן
הצדקה חייב ושואל מאחריים כו". ולא מציינו
שיביא הכתוב לעצם חיוב המצוה.

כסף בשיעור ומשקל של מחצית השקל.
[וי"ל שזה מדוייק ומודגש בשני
לשונות הרמב"ם "נותנו: א) כולו כאחת
ב) בפעם אחת"²⁶].²⁷

ב) ועיקר: י"ל לדעת הרמב"ם גם אז נחשב שב"א
נתן מטבע מחצית השקל, וזהו הטעם לחיוב
נתינת "קלבון", דלפי שחייבין ליתן מטבע מחצית
השקל כסף, לכן כשנותן שקל (על שניהם). בכדי
שיקיים מצות נתינת מחצית השקל צריכין
(השולחני או הגובר המקבל) להחליף השקל על
ב' חצאי שקלים וזה ניתן להקדש (שרק אז נחשב
נתינתו לקיים המצוה ד"זה יתנו") וממילא חייבין
ב"קלבון". וראה רמב"ם שם ה"ו.

26. וצע"ק אריכות לשון הרמב"ם שם
בהשליה "ואינו נותנו בפעמים רבות (ומוסיף)
היום מעט ולמחר מעט", ואולי הם ב' ענינים
ובסדר ד"זו ואצ"ל זו". ולכאורה כצ"ל (זו ואצ"ל
זו) גם במש"כ "כולו כאחת בפעם אחת" אף אם
נפרש (דלא ככפנים, אלא) שניהם בהנתינה
דגברא. ולהעיר מהגירסא ברמב"ם (מהדורת
פרענקל) "פעם אחת". ואכ"מ.

27. מחידושים וביאורים בש"ס לרבינו זי"ע
ח"ב. וראה לעיל ב"מקרא אני דורש" המשך
הענין בדרך הדרוש.

²⁶להעיר משו"ת חמדת שלמה יו"ד סי' לב.

שצריך ליתן בבת אחת, לא לחצאין²³
כנ"ל; ומ"זה יתנו" (ש"חפץ" זה גופו
יתנו) נלמד דין בהנוגע לחפצא, שהחיוב
הוא "זה (יתנו)" - מציאות²⁴ של מחצית
השקל - מטבע של מחצית השקל²⁵ ולא

ועוד: לדעתו ה"ז רק דין פרטי בנתינה דלא
ימעט, ומה שהרמב"ם כתבו תיכף בהלכה א'
משמע שזהו מעצם גדר המצוה. וי"ל דנפק"מ גם
בפועל אם קיים המצוה אלא שחסר פרט זה, או
שלא קיים המצוה כלל. וראה רי"ט אלגזי הלכות
בכורות פ"ח אות פא בסופו. רי"פ פערלא לרס"ג
מ"ע ז (צב, ג). עשה כ' (קמח, ג ואילך). ועוד.

23. ואף שזה נכלל כבר בהלימוד ד"זה יתנו",
(כנ"ל הערה 5) י"ל דממעט נתינת חתיכות מטבע
זה על שיצטרפו למטבע שלם. או - מכיון
שהרמב"ם הביא גם הפסוק "ונתנו איש כופר
נפשו" להודיע (גם) גדר מצות נתינת מחצית
השקל דהגברא, שהוא כופר נפשו, הרי נמצא
דכאשר נותנו בפעמים רבות חסר לא רק בקיום
"זה יתנו" (דהחפצא), אלא גם בהקיום ד"יתנו
איש כופר נפשו" - הנתינה דהגברא.

24. ראה צפע"ג מהד"ת ת, ג, ע, ג.

25. וזה שמצינו לדעת הרמב"ם (רפ"ג דהל'
שקלים) דשנים נותנים שקל אחד על שניהם, הרי
א) כתב "שנים שנתנו שקל על שניהם חייבין
בקלבון" ולא כ' "שנים נותנים שקל על שניהם"***

מכתבי תורה

נעשה קודם לנשמע" 🕊

. . בענין שאלתו מה שקשה לו לבאר להם את ענין המצות אם זהו מצד קבלת עול או שיש להם טעם בשכל, הנה הנקודה הכללית בזה היא, שהמצות ניתנו מהשי"ת לבני אדם, ובמילא מובן הדבר אשר החכמה שבהם היא בלי גבולית, ולאורך גיסא מובן ג"כ שיש גם איזה תפיסה ואחיזה בשכל אנושי, וזהו ענין טעמי המצות המובאים בספרים, אבל כיון שזהו מחכמתו ורצונו של הקב"ה הרי פשוט שכמה שיתעמק האדם בטעמי המצות והתועלת שבהם, הנה אין זה עד גמירא כי א"א לבעל גבול לתפוס ולהקיף ענין בלתי גבולי, כ"א אפס קצהו ושמץ מנהו.

ונוסף ע"ז, כיון שהמצות ניתנו מהבורא ית' לתועלת האדם הנברא על ידו, הרי בטוח הדבר שיכול הוא ית' לכוון לטובת הנברא על ידו, וכמו שא"א שיאמר אדם שלא יאכל עד אשר יבין בשכלו את התועלת שיש באכילה ושת"י וכמו שמופרך הדבר שהחולה בראשו יאמר שלא יקבל כל תרופה עד שיבין בשכלו אם תועיל לו, כי אדרבה לקיחת הסממנים והרפואות והאכילה ושת"י מחזקים את המוח וכח השכל שבמשך הזמן יוכל להבין את התועלת שיש באכו"ש בסממנים ורפואות.

הנה כן הוא הדבר ג"כ בענין המצות, שבטוח הדבר שיש להבינם אפס קצהו גם בשכל אנושי, אבל אין זה תנאי ח"ו לקיום המצות ולימוד התורה כ"א אדרבה התומ"צ הם הדברים המביאים לזה שבמשך הזמן יהי' שכלו מוכשר להבין ולהשיג את הנ"ל, ויש להאריך בזה . . .